

COMENIUM.
XXI.

PROF. H. SV. P. SODEN:

ŽIL JEŽÍŠ?

AUTORISOVANÝ PŘEKLAD.

V PRAZE 1910.

NÁKLADEM „COMENIA“ V PRAZE-II., KLIMENTSKÁ ULICE Č. 18.
TISKEM LAD. ŠTORKÁNA A AL. JAROŠE V ŽÍŽKOVĚ.

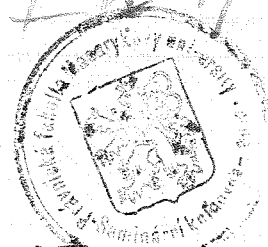
ŽIL JEŽÍŠ?

Z DĚJEPISNÝCH PRAMENŮ
ODPOVÍDÁ

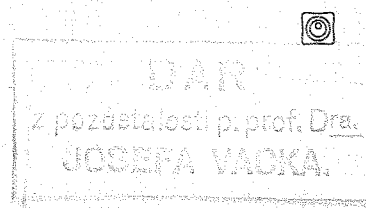
D. HEŘMAN SV. P. SODEN,
PROF. UNIV. BERLÍNSKÉ.

PŘELOŽIL

DR. J. Š.

T-4136

V PRAZE 1910.

NÁKLADEM „COMENIA“ V PRAZE.

1320/490

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: 03171

Zda Ježíš žil? Což lze o tom vůbec pochybovat? Tak se asi bude ptát většina čtenářů. Ci jest něco pevněji zakotveno v dějinách světových nežli vystoupení Ježíšovo? Uzavřelo přece jedno dějinné období a otvíralo dobu novou. Není to dokázáno mocným vlivem, trvajícím již dva tisíce let? A nebyl Ježíš ve všech nových tvůrčích nárazech těchto „křesťanských“ dějin hybnou silou? Zachoval se nám o některé postavě, jejíž památka vyniká z minulosti, obraz plnější života, obraz názornější a dojemnější, než je obraz jeho? Není nevymyslitelným ve své jedinečnosti? Co je pak jisto v minulosti?

Abychom to hned doznali, otázka, zda Ježíš žil, není ani více ani méně oprávněna, nežli otázka, zda žil Sokrates anebo Alexander. Objasněme si ji na těchto dvou osobnostech. Také od nich nemáme vlastní životní průkazy; nezanechali nám žádných spisů. Proč by nemohl být Sokrates zosobněním moudrosti životní, představou filosofova zobrazenou — lidskou bytostí? Plato, jsou-li pod tím jménem dochované Dialogy (Hovory) — kdo však dovede to s jistotou dokázat? — opravdu jeho výtvoř, mohl přece tuto ideální postavu filosofovu vytvořit. Ba kdo ví, zda již před onou dobou, ve které Plato dává Sokratovi vystoupit v řeckých, o filosofii se zajímajících kruzích, podobná mythologická postava jako pra-filosof, jako hrdina nějaké školy nebyla uctívána? Jeho jméno znamená „Spásný“, „Pán spásy“. Totéž znamená „Ježíš“. So-

krates — toť řecký Ježíš, Ježíš — do hebrejštiny přeložený Sokrates. Jaký tedy div, že „nekritičtí“ dějepisci již často oba srovnávali? Neboť je pravda, že jsou totožní, že představují tutěž mythologickou postavu vykupitelskou, pouze s tím rozdílem, že ji Plato ve svém Sokratovi zachytil literárně o čtyři sta let dříve a zcela po řecku vypravil jako filosofa, kdežto Pavel nebo jeho předchůdci vtělili ji ve svého Ježíše, při čemž představovali si ji v duchu semitském jako boha — vykupitele v lidské podobě. Nadto obraz Sokratův u Platona liší se tak podstatně od obrazu jeho u Xenofonta, že ani nemůže tatáž dějinná osobnost být jich obou podkladem, takže tyto oba dva navzájem neslučitelné obrazy dají se rozumně vyložit pouze jako volné výtvořiny oněch dvou tak zcela rozdílných duchů, jakými byli Plato a Xenofon.

Nejinak má se to s Alexandrem. Ten je zase zosobněná vítězí moc, řecký Siegfried, ideální střed, duševní vůdce jakési skupiny vojevůdců, již v oné době založili současně různé říše, které všechny měly řecký ráz. To se vykládalo tak, že si jeho smyšlenou říši mezi sebe rozdělili. I zde je jméno zrádným. Alexander znamená: „obranec mužů“. A nejsou v něm spojeny rysy Appollonovy i Achilleovy. A tak je tedy jen omlazeným vtělením idey řeckého národa. Vždyť veleben je tento Silný a Nepřemožitelný také jako krásný muž. Ba, konečně v něm není nic jiného než zosobnění vítězného postupu řeckého ducha v krajích přední Asie. Proto také báje vyžadovala jeho předčasnou smrti v Babyloně jako bájeslovného výrazu té okolnosti, že řecká kulturní vlna, jež bez odporu zaplavila všechny předoasijské země, rozbila se konečně o tento hrad staroasijské vzdělanosti. —

A vážněji, než tyto hračky s kombinacemi ze vzduchu lapanými, není opravdu třeba brát ani pochybnosti, zda žil Ježíš. A nemusili bychom si jich ani všimnout, kdyby právě nejednalo se o Ježíše, jenž nám dnes má mnohem více co říci a má pro nás mnohem větší význam, než Sokrates aneb Alexander, a kdyby nejnovější pokus popřít dějinnou skutečnost Ježíšovu

nebyl způsobil tak nezaslouženě velikého vzrušení a nebyl nalezl podle všeho tak četných věřících.

Tento pokus není prvním svého druhu. Starší jeho předchůdce ovšem dávno jsou zapomenuti. Také několik let starý nápad jistého badatele v assyrských dějinách, že Ježíš je do židovského myšlení přeložený hrdina babylonského národního eposu Gilgameš, zůstal bez vlivu. Za to nejnovější zástupce názoru o nedějinnosti Ježíšově měl v nedávno zesnulém faráři Kalthoffovi v Brémách bezprostředního předchůdce. Kalthoff, když se byl marně namáhal stále s jině a jině strany Ježíše pochopit, postoupil v pozdějším věku svém k tomu, že chtěl existenci Ježíšovu z dějin škrtnout. A nutno mu přiznat, že celou látku mnohem lépe ovládá a domněnku svoji každým směrem promyslel vážněji a ostřeji než jeho nástupce. Ale buďto že to byl „odpadlý bohoslov“ či že mu nevyšlo vstříc široké veřejné mínění anebo snad že se svým míněním necestoval, v každém případě zůstalo to vyhrazeno p. Arthuru Drewsovi,* z otázky, zda Ježíš žil, učinit otázku dne, která rozčljuje kruhy nejširší. Drews snaží se ve své knize „Die Christusmythe“**) vznik obrazu Ježíšova v evangeliích vysvětlit z představ a potřeb tehdejší doby a dokázat, že důkazy o existenci Ježíšově nejsou věrohodnými. Až únavně množství snesené učené látky a spisovatelem samým prováděný důkaz, že všechno, co vykládá, již od jiných před ním bylo pověděno, činí na čtenáře dojem důvěry vzbuzující.

I není divu, že tvrzení: Ježíš nikdy nežil, nejširší kruhy hluboce rozrušuje, a že zvláště radostně pozdravuje se všude tam, kde by už jednou konečně rádi učinili konec s křesťanstvím. Neboť s dějinností jeho zakladatele padá dle všeobecného názoru i pravda křesťanského náboženství samotného a pro většinu smysl a oprávněnost každého náboženství vůbec. Ale důsledky jdou ještě dále. Důvěra ke každému podání

*) A. D. je professorem filosofie na technice v Karlsruhe.
**) „Báj o Kristu“.

a k rozumu v dějinách je tím nanejvýš otřesena. Neboť nežil-li Ježíš, pak stálo celé kulturní lidstvo po 2000 let v zajetí bludu nebo podvodu, pak spočívá křesťanské náboženství, beze vsí pochyby kulturně tvořivě a svět podmaňující, na smělé kombinaci mytologických myšlenek, které zhustili v životný obraz pouze duchové fantastičtí a nepoctiví. A tak slaboučký je rozum lidský, že až do dneška nikdo nezpozoroval, kolik této vybásněné postavě chybí masa i krve, ba vůbec možnosti, aby byla žila. Ba ještě více — a to asi je z příčin, proč lidé monisticky neb materialisticky myslící rádi by viděli, kdyby Ježíš zmizel z dějin: neboť na nejvýznačnějším místě dějin ukázalo by se být mínění, že dějiny dělány jsou osobnostmi, pouhou pověrou.

Naše výklady nebudou však vedeny těmito všeobecnými hledisky a zájmy. Šlo jen o to jich význam každému čtenáři učinit patrným. Otázku svou stavíme si spíše jako dějepisnou otázku přesně vymezenou. A budeme ji zde probírat výhradně pomůckami a způsoby dějepisného badání. Tedy s vědomým vynecháním všech důvodů, které vyplývají z osobní zkušenosti anebo z jakkoliv jinak získaného přesvědčení. A také nedotkneme se otázky, jak si jednotlivec tento dějinný zjev upraví a k němu se osobně postaví. A mimo to nebudeme všimati si ještě jiné otázky, totiž do jaké míry všechny jednotlivosti podání o běhu života, o znění výroků a o zvláštnosti osoby Ježíšovy jsou spolehlivé. Nám jde pouze o otázku: žil Ježíš?

1. Mimokřesťanská svědectví.

První instanci, jež k úkolu tomu se přibírá, jsou zprávy mimokřesťanských spisovatelů z prvních křesťanských století. A je to známým faktem, že jsou nanejvýš řídké. A jak by tomu mohlo být jinak, jestliže podání křesťanských evangelií je třeba jen v nejvšeobecnějších rysech správným. Povstaneť kdesi v Palestině v koutě světa naprosto neznámém, kam ani trocha světového ruchu nikdy nevnikla, v neznámém

židovském městečku, kde až dosud byl občanem a řemeslníkem, židovský rabbi, jenž v úzkých hranicích oné odlehle krajiny na krátkou dobu vzbudí v lidu pozornost a získá na čas i něco přívrženců, a jenž později po několikadenním nebo několikanedělním pobytu v Jerusalemě, kam odebral se se svými věrnými, je popraven na popud vedoucích kruhů svého národa, kteří jeho činnost dovedou učinit římskému místodržiteli podezřelou. Lze skoro říci — událost v zevních obrysech tehda každodenní. Který římský nebo řecký dějepisec mohl o ní něco zvědět, a zvěděl-li, vůbec si jí povšimnout?

Také když již hnutí vniklo do říše římské, mizí s počátku mezi nespočty náboženskými spolků oné doby náboženského směšování, zvláště když se křesťanství šířilo především v nižších vrstvách lidových. A přece dvakrát čteme o tomto hnutí a po obakrát označena je určitá, dějinná osobnost jako zakladatel a střed nové té sekty.

Sueton (asi 120) vypráví ve svém životopisu císaře Klaudia, že prý Klaudius — bylo to asi kol roku 50 — „Židy, kteří vedeni jakýmsi Kristem neustále působili nepokoje, z města vypověděl.“ Dějepisec císařův ví tedy, že se spor hlavy rozpalující točil kolem určité osoby; jenom se mýlí, když má za to, že Kristus byl v Římě přítomen; patrně byl sveden k tomu věrou křesťanů, že Kristus duchovně mezi nimi dlí a v nich působí.

Tacitus (asi 110), známý dějepisec římského císařství, muž nejpřísnějšího dějepiseckého svědomí, vypravuje (Annales 15, 44), když mluví o účincích pověstného požáru v Římě, toto: „Ani činnorodá dobročinnost ani dary knížecí ani slavnosti na usmíření bohů neočistily ho (t. j. Nerona) od potupného podezření, že dal sám požár v městě založit. Aby však tuto pověst sprovedil se světa, nastrčil Nero vinníky a stíhal je nejpodivnějšími tresty — totiž křesťany, jež kde kdo pro jejich hanebnosti nenáviděl. Jméno jejich odvozuje se od jakéhosi Krista, jenž byl za císaře Tiberia místodržitelem Pontským Pilátem utracen. Pro

tu chvíli byla ona zhoubná pověra zatlačena. Ale znova si cestu prorazila. A nejen v Judeji, vlasti toho zla, nýbrž i ve hlavním městě, kam se všech stran sbíhá se všechno škaredé a hanebné v hojnosti a tu přívržence nachází. Všichni, kdož se veřejně přiznali ke křesťanství, byli schytáni nejprve, později na jejich udání ještě ohromné množství jiných. Nebylo však lze dokázat jim založení ohně, i byli ponecháni všeobecné nevoli lidu na pospas. S odsouzcení k smrti tropeny všelijaké žerty; byli zašiti do zvířecích koží a předhazováni psům. A v podvečer dělali z nich pochodně. Nero propůjčil pro toto divadlo své zahrady a uspořádal v cirku představení, při čemž přestrojen za řidiče vozu vmísil se mezi lid, stoje na svém vozíku. Potrestaní jistě nějak byli vinni a zasloužili nejtvrdsích trestů. Ale přece jenom objevoval se soucit s nimi; říkalo se, že nejsou obětování prospěchu státu, nýbrž zuřivosti jedincově.“ Drews pochybuje o pravosti tohoto oddílu a odvolává se při tom na nějakého zcela neznámého učence francouzského. Ale odstavec ten ve svém nenapodobitelném tacitovském slohu a svém hrdém opovrhování lidovým hnutím nemohl žádným způsobem býti vsunut dodatečně od nějakého křesťana. Křesťané byli by mladé křesťanství líčili v trochu příznivějším světle, jako se to vždy dělo, když v nějakém, mezi nimi čteném dějepisném díle na příslušném místě dějiny vzniku křesťanství doplňovali. Tacita však jednak pro těžký jeho sloh a jeho celkové stanovisko křesťané vůbec nečetali, takže jeho text dle souhlasného mínění učenců se nám zachoval v podobě nejméně změněné ze všech spisů starověkých.*) A protože v souvislosti té Drews také

*) Jako charakteristický příklad pro to, v jakém tónu křesťané doplňovali dějepisné knihy mezi nimi čítané, budiž uveden určitě od nich pocházející doplněk v dějepise Josefově (Starozákonnosti 18, 3, 3.): „V této době žil Ježíš, muž moudrý, jestliže ostatně lze jej člověkem nazývat. Konal totiž divuplné činy, učil lidi, kteří s radostí přijímali od něho pravdu. A mnoho Židů i řeckého lidu získal. Byl Kristus. A když jej na obžalobu našich předáků Pilatus potrestal smrtí kříže, neupustili od něho ti, kdo ho prvé milovali. Neboť se jim po třech dnech opět zjevil živý,

tvrdí, že celé pronásledování křesťanů za Nerona je pozdější křesťanská pověst, pro kterou nenalzáme ve 2. a 3. století žádných dokladů, buďtež zde jmenovány — pouze na ukázkou, jak jsou vývody Drewsovy spolehlivé — jako svědkové pro mučennickou smrt apošt. Pavla a Petra a jiných mnohých lidí v Římě List Klementa Římského z roku 96, poznámka Dionysia Korintského z r. 170, delší nebo kratší zmínky Zefyrina a Kaja z Říma a Tertulliana v sev. Africe na rozhraní 2. a 3. století, ani nemluvic o Eusebiovi, známém křesťanském dějepisci, z počátku 4. století po Kr

Ale což židovští spisovatelé? Ti by přece musili o Ježíši vypravovat. Ano, kdybychom znali nějaké, od nichž by se to dalo jen tak beze všeho čekat. Ale pro Filona, alexandrijského filosa a současníka Ježíšova, stály touhy malého národa v Palestině hluboko pod čarou, zaslechl-li vůbec kdy o nich. Josefus, přítel Římanů, jenž zásadně se chránil hasit, co ho nepálilo, když prožil osobně židovskou vojnu a když Jerusalema byl zbořen a židovsko-křesťanské sbory rozprášeny, sepsal později v Římě, aby zabránil, by Římané poraženým národem nepohrdali, tři objemné spisy: Dějiny židovské, Dějiny poslední židovské války a Obranu židovského náboženství. Snadno lze pochopit, že neměl při tom důvodu zabývat se epizodou — pro jeho židovské dějiny aspoň zcela bezvýznamnou — Ježíšova vystoupení a popravy a dále křesťanstvím stejně pro něho bezvýznamným, ježto v době, kdy psal svá díla, zmizelo jako židovská sekta skoro úplně; a bylo-li v řecko-římském světě rozšířeno a hojně potíráno, pak jeho úsudek o něm byl by mu mohl být s té či oné strany zazlíván. Totéž platí o Justovi z Tiberiady, jehož spisy ostatně se ztratily. A docela již nemohou být jako současné prameny brány v úvahu pozdější židovské sbírky výkladů Zákona slav-

jako už proroci boží toto i na tisíc jiných podivuhodných věcí o něm předpovídali. A až do dneška nevyvázlo pokolení těch, kdo po něm křesťany se zovou.“

ných rabinů. Nejstarší z nich zvaná „Průpovědi Otcův“, obsahující pouze mravní průpovědi, má pro naši otázku tak málo významu, jako by měl asi dnes vydaný výbor rčení Goethových pro otázku, zda žil Bedřich Veliký. Pokládati takovýto výbor za současné dílo doby Bedřicha Velikého bylo by stejně chytré, jako ony sbírky počítati k židovské literatuře z doby Ježíšovy nebo nejstaršího křesťanství.

V pozdějších oddílech Talmudu děje se tu a tam o Ježíšovi zmínka, ovšem v co možná nepříznivých posudcích, ale nikdy se o dějinnosti osoby jeho nepochybuje. Dále: křesťanský apologet Justin kol r. 160 dává věsti rozhovor jakémusi židu Tryfonovi, jenž beze vši pochyby vzat je ze života, o křesťanství; ve sporu pronáší Tryfon různé námitky nejostřejšího druhu proti křesťanství, ale nikde neuvádí pochybnost, že by byl Ježíš nežil. I Řek Celsus, nejprudší nepřítel křesťanství téže doby, v podobné rozpravě dává vystoupiti jako pomocníku židu, jenž všechny možné nečestné věci o Ježíšovi vykládá, že byl na př. tulák a podvodný kouzelník atd., ale ani slovem nepodezírá jeho existenci.

Svědky mimokřesťanské lze tedy věsti pouze ve prospěch dějinnosti osoby Ježíšovy, nikdy proti ní.

2. Křesťanská evangelia.

Kol roku 100 našeho letopočtu čtyři evangelia našeho Nového Zákona z části byla delší dobu již hotova, z části právě povstala. Ona tvoří jediné podrobnější dochované zprávy o Ježíšovi, jehož dějinnost dnes se popírá. Jisto je předně, že jejich spisovatelé jsou o této dějinnosti přesvědčeni. Naši evangelisté nechtějí psát básně, jako jsou na př. zpěvy Homerovy nebo Nibelungy. Chtějí vyprávět dějiny, přes to, že se necítí vázání formou, v jaké se jim zprávy dochovaly, nýbrž docela prostě osobují si právo postupu i výběru jednotlivých událostí a výroků, slohově podání i vykrašlování jednotlivých scen upravovat dle svého vkusu nebo

dle vlastního názoru, často jistě i podle toho, jak se jim to zdálo být pro jejich čtenáře nejsrozumitelnějším, nejnázornějším a nejpůsobivějším. Tak a ne jinak psal celý starý svět „dějepis“. Jednotlivý výraz a provedení jednotlivých scen dle starověkého dějepisného cítění nepotřebuje odpovídat přesně dějinnému průběhu a dosavadnímu způsobu podání. Pravdivou je zpráva ve svém smyslu, když jen význam příběhu, smysl rozmluvy, charakter osobnosti podává správně. Tuto zvláštnost veškerého starého dějepisectví přehlížeji ti, kdo míní, že smějí z různosti nebo docela z nesrovnatelnosti několika líčení téže věci soudit na její nedějinnost.

My dnes máme ovšem smysl pro dějepisnou přesnost jinak vyvinutý. Žádáme, aby se nám podávaly děje přesně tak, jak se sběhly, výroky doslova tak, jak byly proneseny. Tato naše snaha nutí nás k tak zvané historické a literární kritice zpráv dochovaných nám ze starověku. Zkoumáme, jak časově blízko stojí událostem samým, za jakým účelem byly sepsány; srovnáváme, máme-li zprávy četnější, a snažíme se z nich na konec vyloupnouti původní, čistý stav. Pouze neodborník mluví hned o padělcích a dá se věsti zásadní nedůvěrou k pravdivosti těchto zpráv.

Jediný pohled do našich evangelií ukazuje, že i jejich spisovatelé psali dějepis dle způsobu obvyklého v celém starověku. Kdyby tehda nebyli na tento způsob uvyklí, křesťané nebyli by nikdy tak prostě tato čtyři evangelia, která v jednotlivostech tak často od sebe se uchylují, ba si i odporují, postavili vedle sebe jako rovnocenné prameny o životě Páně. A nám dnes je zůstaveno, abychom skutečnosti, které těmto zprávám tvoří podklad, v nich našli. Po sto let již, ba déle pracuje věda neúnavně o tomto díle, hledajíc stále nové cesty a přicházejíc k stále novým, ale vždy do jisté míry si odporujícím výsledkům. Dosavadní poslední otázka zněla: jaké jednotlivosti ze života Ježíšova bezpečně známe? jak si představujeme osobnost Ježíšovu? a, což zdálo se být vždy důležitým, jak vy-

ložit si tuto osobnost? jak se k ní postavit? Dnes však vynořuje se nad všechny tyto otázky otázka daleko radikálnější: Žil vůbec Ježíš? Stavějí evangelia tuto věc nade vše pochybnost? Dobře. Zkoumejme ji s tohoto nejvšeobecnějšího hlediska! Ale ne ovšem, jak to činí Drews, pouze několik vypravování, která k pochybování dávají možnost anebo dle jeho mínění aspoň zdají se jí skýtat, nýbrž celý obraz jeho života.

Kritické zkoumání našich evangelií především zjišťovalo, že tři prvá z nich, zvaná Matoušovo, Markovo a Lukášovo podávají původní obraz méně zahalený do představ evangelistových, než čtvrté, Janovo. Proto nebudeme ke čtvrtému při svém rozboru bráti zřetel. Ona tři prvá evangelia ukazují se ve svých zprávách navzájem tak blízce spřízněna, že sevšeobecnělo mínění, že musejí stát ve vzájemném, bezprostředním vztahu. Jakého druhu tyto vztahy jsou, to bylo předmětem nejpodrobnějšího zkoumání. A to dodělalo se dvou dnes skoro všeobecně uznaných výsledků.

Předně: naše Markovo evangelium jako nejstarší bylo základem oběma druhým objemnějším, stejně jako ho i spisovatel Janova evangelia do jisté míry použil. Tato okolnost zdá se naše stanovisko zeslabovati, ježto nyní nepotvrzují všechno již čtyři samostatní svědkové, nýbrž alespoň věci nejdůležitější pocházejí od svědka jediného. V pravdě však získává tím obraz na jasnosti. Především nebudí změny, které Matouš a Lukáš na své předloze — evangeliu Markovu — při přejímání jeho do svých evangelií podnikli, nedůvěru vůči dějinné správnosti Markova evangelia a důvěře obou k němu, protože změny ty vysvětlují se ze změněných jejich zájmů, ba zdají se vlastně být nezbytnými ve spisech založených na zcela jiných hlediscích. V podstatě týkají se ostatně pouze slohu vyprávěcího a postupu událostí, nikoliv dějinné látky, třebas ani zcela nechyběly odchylky nepatrné se uchylující od představy samotné.

Eusebius, již uvedený křesťanský církevní dějepisec z počátku 4. stol., vypravuje, že Papias, biskup Hiera-

polský, kol r. 150 vypráví v jednom svém spise, který Eusebius ještě měl před sebou: že onen i jinak známý „Starší Efezský“ Jan, jenž byl ještě pamětníkem doby apoštolské, mu sdělil, že toto nejstarší evangelium pochází od Marka, pomocníka a průvodce Petrova, a obsahuje ony zprávy, které Marek od Petra slýchal. Není žádného důvodu toto dobré podání podezíratí, třeba bychom je omezili pouze na onu část celé látky, která je zpracována v souvislý spis v našem evangeliu Markovu.

Druhý zajištěný výsledek badání o evangeliích je, že stávala Sbirka průpovědí Ježíšových, která od spisovatelů I. a III. evangelia, od každého ovšem vlastním způsobem, vpletena byla do jejich zpracování — ještě i jinak rozhojněného — evangelia Markova. A opět totéž dobré podání uvádí, že původcem této Sbirky byl jeden ze dvanácti učedníků, ten snad, jenž jediný z nich byl literárně vzdělán, dřívější nájemce daní v Kafarnaum, Levi—Matouš (Marek II, 13—17), a ví ještě, že byla původně sepsána v oné řeči, kterou Ježíš mluvil. A podařilo se v podstatě — na podrobnostech tu nesejde — onu Sbirku srovnáním jejich částí u Matouše a Lukáše znovu sestavit.

Máme tedy pro „Život Ježíšův“ po ruce po těchto výsledcích dva prameny, pocházející z doby před sepsáním evangelií: 1. Sbirku průpovědí, dle starého podání sestavenou od průvodce Ježíšova Matouše a užitou různým způsobem v evangeliích Matoušově a Lukášově, a 2. v evangeliu Markově zachovanou Řadu vypravování, kterou dle téhož podání sepsal na základě vypravování nejstaršího učedníka Ježíšova Petra Marek, jenž byl průvodcem Petrovým.

Ale pomejme podání o spisovatelích, ač je tak dobře a přesně dosvědčeno, a dejme mluvit pramenům samým.

A tu především je patrné, postavíme-li obě „praevangelia“ vedle sebe, naprosto jasně, že povstala od sebe úplně neodvisle. Skýtají nám ve svém celku zcela různou látku; jedno především průpovědí, druhé zase

události. A kdykoliv vypravují o témž předmětu, tu je pojetí jeho tak rozdílné, že odvislost jednoho od druhého je zcela vyloučena. Srovnejte na př. zprávu o tvrzení, že Ježíš je spolčen se satanem, u Marka III, 20—30 a Lukáše XI, 14—28 anebo o žádosti, aby Ježíš činil znamení u Marka VIII, 11—13 a Lukáše XI, 29—36 anebo o vyslání učedníků u Marka VI, 7—13 a Lukáše X, 1—24.

Naproti tomu je tím významnější, že tyto dva od sebe neodvislé prameny ve věci samotné jsou si nanejvýše podobny. Jsou to tytéž okolnosti, v nichž se život Ježíšův pohybuje, tatáž místa a tytéž společenské poměry; je to život palestinského maloměšťáctva, který se tak životně obráží i ve vypravovaných událostech i v obsažné řeči a podobenstvích Ježíšových s toutéž názornou drobnomalbou vlastního prožití; jsou to tytéž mravy a obyčeje denního života i poměrů obchodních a různého povolání, domácího života i náboženských a mravních názorů a zařízení. Setkáváme se tu s dělníky na trhu, ženou hnětoucí těsto, vidíme plnit víno do kožených vaků, zvyky při šacení u bohatých i chudých, hlavní prostředky k výživě, různé třídy obyvatelstva, různá řemesla, způsoby obcovací, posty, mytí rukou před jídlem, přísná pravidla sabbatní, synagogy, politické poměry, vedoucí kruhy, typické postavy farizeů, celníků, zákonníků i vyšších kněží, všelijaké nemoci a mnoho jiných věcí a vše ponejvíce v poznámkách, jako by mimochodem a v ostrých tazích. To vše činí již předem dojem velké spolehlivosti. A to tím více, že aspoň jeden z obou pramenů, totiž Markův, netoliko dle přesného podání, nýbrž i podle své řeči byl napsán v Římě. A přece dochovávají se tu v paměti ony známky, které jsou z větší části zvláštností Palestiny, ba jen Galilee, v plné živosti a nesmísené s poměry světa řecko-římského nebo dokonce hlavního města Říma.

A nyní sám Ježíš uprostřed toho barvitého, skutečného světa. Především: mluví v obou pramenech touž řečí, v obou hýbají jim tytéž zájmy. Nedá se ani

vymyslit jeho způsob pronášet myšlenky v plastické, obrazné řeči bez jakékoliv abstrakce a v krátkých průpovědích podávat úsudky nebo zásady, které vždy zazrájí při prvním poslechnutí a pak dráždí k přemýšlení. Středem myšlenek je v obou sbírkách království Boží. Ale nikde žádný výměr; v obou případech pouze obrazy v podobenstvích, vzatých z přírody a ze života.

A obraz taktó mluvící osobnosti sám poskytuje v obou pramenech tytéž svérázné rysy, jak je všichni známe. A to znamená tím více, že to není obraz žádného jednoduchého, průhledného charakteru, žádný náčrt ani žádné zosobnění několika cností, na příklad zosobnění moudrosti nebo lásky k lidem nebo berání trpělivosti nebo náboženské vroucnosti. Je to spíše obraz, jehož jednotlivé tahy nelze jen tak snadno spojit v celek. Ale není tomu zase tak, že by tam, kde je lze těžce v jedno spojit, jeden rys byl z toho a jiný z onoho pramene. Naopak rysy nesnadno srovnatelné přicházejí v jednom a témže pramenu. Jak často už se o to pokoušeli učenci a umělci je dokreslit buď slovy nebo rysy lidského obličejce. Prosté lidství se silně zvládnutými city, dojmům přístupné i vznětlivé, při tom však vznešená a svatá vyrovnanost, jistá převaha a ovládání okolností i lidí; tu mírnost, tam přísnost; zde mír, onde bojovnost; zde úcta k zvyklostem, tamto volné pomíjení jich; brzo omezení na vlastní národ, jindy všesvětový obzor. Jen jedno zůstává vždy týmž: tento Ježíš náleží každému, kdo se mu blíží v potřebě a v důvěře. Rozumí jim všem; a jasně odráží se v jeho oku stejně galilejská příroda, jako lidská duše a lidské žití. A přece dle v nitru své bytosti vysoko nad světem, nad lidstvem, nad bojem i zmatkem životním. Jeho duše žije a prodlévá v Bohu, a ve všem jeho jednání dýchá božský, čistý pokoj. Ale přece zase je to pohnutá lidská duše, není to Bůh, jenž by jako zjev přeletěl přes svět, nedotknutelný, jednostranný, a jenž by pravdu hlásal v tajemných výrocích, které by zněly jakoby z jiného světa. Vše je zrozeno a napojeno ze skutečnosti úzké,

malé, zcela konkrétní skutečnosti, dýchající pravou vůní země. Nikoliv, charakter nějaké mythologické figury, nějakého božstva, nějakého fantastického výtvaru rozčleněné viry nemá na sobě tento Ježíš obou prae-evangelií, třebaš i tu a zvláště v Markových zprávách v mnohém vyrůstá nad čáru čistě lidského. Je to člověk, pravý člověk v celém svém zjevu: unaví se, hladoví, spí, vyptává se, jásá, truchlí, chvěje se, pláče, hněvá se, je si vědom hranic své moci i svého vědění. —

Atsi mají některá vypravování povahu legendární, a atsi někdo i o všech jeho divech pochybuje — ač toho nelze provésti pro úzkou spojitost mnohých z nich s průpovědmi nebo konflikty, které nelze si vybájit při jejich zvláštnosti: odkud však berou se ony zcela konkrétní rysy v mythologickém obrazu, který nám dle Drewsova mínění má pouze znázorňovat jakéhosi boha-vykupitele, jehož jediným úkolem je umřít, aby vykoupil lidstvo? Nemají přece význam pro křesťanství, které šířilo se v řecko-římském světě! Neboť co znamenají pro křesťany v Efezu, Korintě nebo Římě všechna ta mistopisná jména galilejská: Kafarnaum, Chorazin, Betsaida, jezero genezaretské, Gadara, Dekapolis, Caesarea Filipova, nehledíc k Betlému a Nazaretu, které spíše mají význam básnický? Co jsou jim ta mnohá jména osob, která se vzpírají každému mythologickému výkladu, jména 12 učedníků (Marek III, 16—19), Josefa Arimathijského (Marek XV, 43), Simona Kyrenenského, otce Alexandrova a Rufova (Marek XV, 21), Simona malomocného (Marek XIV, 3), Marie z Magdaly, Johanny, ženy Chuzovy, Zuzanny (Lukáš VIII, 2 n.)? Co pro ně znamená podrobné rozbirání židovských zvláštností, které pro křesťany, jimž tato evangelia jsou určena, jsou tak cizorodé, tak že jim je evangelisté z větší části musejí vykládat: jako mytí rukou před jídlem (Marek VII, 1 n.), zvyky postní (Marek II, 18 n.), úzkoprsé předpisy sabbatní (Marek II, 23 n.), židovské zákony o manželství (Marek XII, 18 n.)? Protože Ježíš, líčený v evangeliích tyto zvyky odmítá, nemohou tedy k tomu přispívat, aby

dodaly nějaké mythologické figuře konkrétních židovských rysů.

A nyní opětuje se otázka položená právě o vztahu k okolí, ve které je obraz sám postaven, i vůči samému Ježíšovi, jeho řečem a zájmům. Proč chybějí jeho obrazu, když je vyběsněn a to navzdor písemnému zachycení uprostřed a pro lidi řecko-římského světa, všechny řecké rysy, každá narážka na filosofickou řeč, na způsob myšlení a zájmy tehdejšího řeckého světa?

Namítá se: jest vybájen pro křesťany. Dobrá. Proč pak však chybí v básni o Ježíšovi, dle Drewsa, konec konců Pavlem založené, každá známka Pavlova pojmání křesťanství, každý odlesk pavlinského Pána Slávy? Každý čtenář cítí tu, že tenhle Ježíš evangelií mluví docela jinou řečí než Pavel ve svých Listech a než všichni ostatní křesťanští spisovatelé. Proč neozývá se tu na př. Pavlův způsob popírání platnosti Zákona pro křesťany, když v evangeliích Ježíš bojuje proti farisejskému zákonictví? Proč nacházíme naopak výraz „Syn člověka“ pouze u Ježíše, nikdy ve spisech jiných křesťanů? Proč vrací se ústřední pojem kázání Ježíšova „Království Boží“ v epistolách tak nápadně zřídka? A dále bývalo vždy nápadnějším — což později pod jiným hlediskem nás bude zaměstnávat — jak málo všimá si ostatní novozákonní literatura jednotlivosti ze života Ježíšova. Jak tedy bylo lze, aby v téže době a v téže společnosti byla z básnila postavu Ježíšovu obrazotvornost tak neúnavná a tvůrčí a vymalovala ji až do všelijakých vzdálených jednotlivostí? S jistou obtíží dalo by se to vyložit pouze tak, že by se předpokládalo, že v zaražených sborech křesťanských trvaly vedle sebe beze styku dva duchovní proudy: jeden, jenž vytvořil obraz Ježíšův a průpovědi jemu připisované, a druhý, jenž si našel onen výraz, který hlásá ostatní prakřesťanské písemnictví. Ale to odporuje všem zprávám o pevném semknutí křesťanských sborů za oněch dob a faktu, že naše evangelia vznikla na různých místech.

Mluví-li tedy vše toto pro okolnost, že látky v křesťanských evangeliích obsažené a zvláště ty, které vymykají se každému výkladu z pramenů bájeslovných a které nestačí k oživení mythologické postavy, jsou zpracovány dějinnými skutečnými událostmi, pak platí to i o zvláštním urovnání těchto látek. A opět shodují se v tom oba prokázaně nejstarší prameny, Markovo evangelium a Sbirka průpovědí způsobem nápadným; a to tak, že střídání v obou pouze probleskuje, není však zámyslně dáváno na jevo. Ale barvy, kterými Vypravování je přizdobeno, nálady, které v Průpovědích zaznívají, ukazují v obou pramenech na docela ostře od sebe se oddělující vývojové stupně života Ježíšova. Prosté počátky v malém kruhu, strhující dojem, rostoucí úspěch a ve stejné míře rostoucí nepřátelství, spolu s námitkami, které s pozdějšími pochybnostmi vůči křesťanské víře nic nemají společného, ale přes všechny urážky a podezírání vzrůst úspěchu až k lidovému hnutí, při čemž opět velmi přesná udání zeměpisná překvapují („... a veliké množství od Galilee šlo za ním, i z Judstva, i od Jerusalema, i od Idumee i ze Zajordánie, i ti, kteříž byli okolo Týru a Sidonu“, Marek III, 7 n.), pak úplný převrat nálady, pomalé osamocení Ježíšovo, omezení jeho působnosti na úzký kruh věrných, cesta do Jerusalema, tam nové vzplanutí nadšení a náhlý konec. Jaký účel a smysl měly by tyto měnící se oddíly v básnickém zobrazení Boha, obětujícího se za lidstvo?

Ale teď hlavní věc: Který čtenář evangelií nepodléhá dojmu úplné jedinečnosti a původnosti obrazu Ježíšova, jež nelze si vymyslet? A vždy bude se zdát ještě pochopitelnějším, že taková vynikající osobnost žila, než že neznámí muži při svých tajných schůzkách byli by mohli výměnou svých snů a ideálů vytvořit z ničeho tak jednolitý, v sebe uzavřený, životný obraz, na němž není nic skresleno.

Naproti těmto obtížím vyložit si obraz Ježíšův z evangelií jako smyšlenou báseň, nemůže obstát námitka: nedovedu si takovou osobnost v životě představit.

Kdybychom nevěděli, že Napoleon I. nebo Jan Sebestián Bach opravdu žili, stejným právem mohli bychom namítat, že takového ztělesnění hrubé moci, jako je Napoleon, moci bez srdce, a takových demonických ovládatelů lidstva nebo zase hudebníků takové mnohostrannosti, takové moci nad tóny, takové nevyčerpatelné plodnosti, jako byl Bach, nestává, ti že musejí být vybájeni, jejich dílo že třeba přičísti celé řadě osobností, a pouze báje že připisuje je jedné jediné osobě.

A poukazuje-li se, jak to činí Drews, při průpovědích a podobenstvích Ježíšových na starozákonné sbírky Žalmů, které se všechny připisují Davidovi, a Přísloví, která se přičítají Salamounovi, pak srovnání kulhá na všechny strany. V Žalmech a Příslovích mluví nejhrůznější duchové; nelze v nich najít žádnou duševní jednotu a teprve zcela pozdní doba uvedla je v souvislost s jedinou osobností, která žila před mnoha stoletími. V průpovědích a podobenstvích evangelií však mluví všude týž duch a mluví stále v téže zvláštní, obrazné řeči. A ten, jemuž je připisují, Ježíš — žil před několika desetiletími, a nikoliv v temné minulosti jako David a Salomoun. A o mnohých rčeních dokonce vědí, při jaké příležitosti byla pronesena! I naproti tomu ovšem se namítá, že „tyto příležitosti vždy mají dokazatelně vymyšlený charakter.“ To se snad u některých dá udělat pravděpodobným. Ale stejně často musíme je označit za nevymyslitelné pro jejich zvláštnost. Vzpomeňme si na předhůzku, že Ježíš má spojení s Belzebubem (Marek III, 22; Lukáš XI, 15) nebo na úzkostlivou otázku zajatého Křtitele, zda Ježíš je ten, který přijíti má (Lukáš VII, 18—20) nebo na vzniklé ze skutečnosti podobenství o vinařích (Marek XII, 1—12) anebo na slova Ježíšova, když jím v Nazaretě pohrdnou (Marek VI, 1—6) anebo když ho příbuzní chtějí odvést domů, protože se bojí, že se pomínul smysly (Marek III, 21, 31—35).

A co znamená oproti této, všemi směry dokázané původnosti a nenapodobitelnosti pochybnost, že Průpovědi ty byly příliš pozdě napsány, aby mohly činit

nárok na hodnověrnost, a to ještě v době a zemi, kde v podstatě všichni učitelé obracejí se k paměti, a když nikdo nepochybuje, že průpovědi židovských rabínů, které teprve později po mnoha pokoleních byly sepsány, uchovaly se ve svém původním znění.

Dějinného smyslu naprosto nemá námitka, že prý na př. mlhavou bývá často vzpomínka již na naše dědy a že tak rychle se prý poji legendy k životu velikých lidí. Tuto poslední věc není třeba ani u Ježíše popíratí. Proto přece zůstává tam i zde „veliký muž“ jako jádro, kolem něhož se legenda tvoří. A dědové nebývají velcí lidé. V nejhorším případě příznáme se, že o nich nic nevíme, ale nenahraujeme ono nic nějakými básnickými výmysly.

Odvolává-li se kdo na „živou fantasií orientálců, na jejich obecně známou nespolehlivost, nedostatek dějinného smyslu, typickou neschopnost přesně a pravdivě zachytit a opakovat to, co se stalo“, pak stojí těmto nedostatkům jako protiváha stejně známá, výtečně školená paměť, trvalost místních vzpomínek, nápadná básnická neschopnost oněch židovských pokolení, výraznost průpovědí a podobenství Ježíšových, které se nesmazatelně vtiskují dokonce moderní, ochablé paměti. Lze mluvit o psychologické nemožnosti, aby v oněch dobách apokalyptických snů a vidin, jimž chybí každý ostřejší obrys i každá představa, a ve dnech rabínského puntičkářství a hnidopišství byla vytvořena od židovských mužů postava, jež je tak ostře vyhráněna, plna života, v níž není fantastiky, jež pohybuje se v nejkonkrétnější pozemské skutečnosti. K tomu přistupuje ještě okolnost, že právě tvůrcové evangelií stejně jako pisatelé novozákonních Listů jsou si své duchovní nesamostatnosti vědomi, že v každém směru ptají se po vzoru a předpisu, o něž by se mohli opřít a jimž by se měli řídit. A ještě něco. Evangelia i Listy prozrazují, že prakřesťanům pro víru, že Ježíš je Mesiáš, byla důkazem v první řadě shoda jeho života se starodávnými prorocstvími. Na tom a nikoliv na běhu jeho života lpí jich nej-

silnější zájem. Jak by však byli dovedli vymyslet si tak dlouhou řadu událostí, které nejsou nikde předpověděny, ano dokonce celý obraz, kterému — jako celku — prorocství, tak jak se tenkrát vykládala, nejostřeji odporovala? Jistým je úmysl skladatelův evangelií, totiž vzbudit víru, že Ježíš je Kristus. Ale všude je patrné, kolik námahy je to stálo při dochovaném materiálu, který právě nechtěl se rýmovat s větou: Ježíš je Kristus. Jak často je tento Ježíš na př. Ježíš v kázání na hoře pouhým učitelem mravouky. A především: Kde vystupuje Ježíš synoptických*) evangelií jako Bůh-Vykupitel, ať křesťané jsou o tom přesvědčeni, že je jejich vykupitelem? Ve Sbirce průpovědí nikdy; v Markově evangeliu zřejmě pouze v jediném temném, obrazném slově a v něm pouze ku srovnání nebo příkladu pro tůž i na lidi kladený požadavek, že druh má být druhu služebníkem, Marek X, 45: „Nebo i Syn člověka nepřišel, aby mu sloužili, ale aby sloužil, a aby dal duši svou na vykoupení za mnohé.“

K čemu však jest Drewsova poslední námitka, že až dodnes nejsme sjednoceni o tom, co je podstatou kázání Ježíšova a co je nejvladnějším znakem jeho osoby, takže si prý Ježíše přivlastňují směry nejprotilehlejší? Není to spíše důvodem pro dějinnost Ježíšovu a proti tvrzení, že ti, kdo osobnost tu vymysleli a kdo evangelia psali, dali se vésti určitými potřebami a úmysly? Nikoli; co kdo v tomto Ježíšovi nalézal, když nechal ho působiti na sebe jako zjev v celku, to právě nevystupovalo v těch různotvárných jednotlivých výrocích a událostech plně v popředí. Nicméně při tom lpěli na podání. A proto stal se obraz tak mnohoznačným přes pevnou jednotnost při své mnohotvárnosti. A jak je tomu na př. s Goethem? Nepokládají-li ho dnes skoro všechny směry dnešní: duševní aristokrati, realisti i idealisti, monisti i sociální demokrati za svého hrdinu? A o základní myšlenku „Fausta“ jsme zrovna tak různého mínění jako o pod-

*) t. j. evangelií Markova, Matoušova a Lukášova.

statě křesťanství. A přece Goethe žil, a co o něm tvrdíme, spočívá vše na zcela zajištěných pramenech. A že on — a to docela sám — Fausta napsal, je zřejmé také jisto.

Jsme u konce a shrnujeme: Treba by bylo lze některá vypravování v evangeliích podezíratí pro jejich příbuznost s podáními z jiných náboženských soustav, přece o to na prvním místě nejde; nenechá-li se totiž, jak to Drews činí, všecko ostatní prostě mimo úvahu, pak jsou zprávy evangelií tak bohaté na obsah dějinný, který odporuje každému odvození z myšlenek nebo jiných legendárních či mythologických pramenů anebo z potřeb křesťanské víry, tak že nepřipouští žádného jiného výkladu, nežli že jsou to dějinné skutečnosti.

3. Pavel jako svědek života Ježíšova.

Sbirka nejstarší křesťanské literatury, náš Nový Zákon, obsahuje ze starokřesťanské doby mimo evangelia také ještě Listy různých vůdčích křesťanů psané křesťanským sborům, a mimo to výpisy, jak se křesťanství rozšířilo v prvním pokolení, tak zv. Skutky apoštolské. Skutky apoštolské napsal též spisovatel jako evangelium Lukášovo. Poměrně řídké odkazy na život Ježíšův v missijních kázáních apoštolských kladou vždy hlavní důraz na jeho čistě lidskou stránku. Každá stopa mythologického podkladu chybí. Čteme na př., jak Petr vypravuje Korneliovi (X, 38): „Kterak Ježíše od Nazareta pomazal Bůh Duchem svatým a moci. Kterýž chodil, dobře čině a uzdravuje všechny posedlé od ďábla, neboť Bůh byl s ním.“ Aneb jak vytýká Židům (II, 36): „Věziž tedy jistotně všecken dům Izraelský, že Bůh i Pánem ho učinil i Kristem, toho Ježíše, kterého jste vy ukřižovali.“ Tu přece přímo bije do očí, že původně byl tu lidský život, a pak teprve vira viděla v něm něco vyššího. Také v Listu k Židům vystupují silně lidské rysy v obrazu Ježíšově. „Nebo nemáme nejvyššího kněze“, dí pisatel IV, 15; V., 7, 8, „kterýž by nemohl čitedlen býti mdlob našich,

ale zkušeného nám ve všem podobně, kromě hříchu. Kterýž za dnů těla svého modlitby a ponížené prosby, k tomu, kterýž ho mohl zachovati od smrti, s křikem velikým a slzami obětoval, a vyslyšán jest v tom strachu. A ačkoliv Syn Boží, z toho však, což strpěl, naučil se poslušnosti“ a stal se dokonalým. Tak přece by nikdo nemluvil o Bohu pouze přestrojeném v lidskou postavu. Ale zde bylo by lze namítnout, že literatura evangelií byla již hotova a působila k tomu, aby se Ježíšovo krásné lidství, v nich líčené, zbožně fantasií ještě silněji malovalo.

Jinak však je tomu v Listech Pavlových. Ty skýtají nám tak pevné svědectví pro dějinného Krista, že až do Drewse nikdo historičnost Ježíšovu neodvážil se popírat, aby zároveň nepopíral pravost Listů Pavlových. Ovšem také nikomu se ještě nepodařilo vznik těchto Listů až ve II. století pochopitelně vyložit. Jednají a to s nehlubším rozehvěním o příliš četných otázkách, které ve II. století mezi křesťany, jak z ostatních, zcela pravých dokladů shledáváme, již nikoho vážně nezaměstnávaly. V nich ozývá se řeč rabínské školní moudrosti, které by tehdy již nikdo nebyl rozuměl. Předvádějí nám z různých těch sborů, kterým jsou psány, a ze života Pavlova pestrou mnohotvárnost konkrétních okolností, které jsou zcela bezvýznamné pro domnělý účel podvržených Listů. A především jsou skládány, osobnost tak určitou, zvláštní a hotovou s tak živými dojmy a tak četnými, čistě osobními vztahy, s tak geniální a náboženskou silou, že by jako pseudonymní, tendenční spisky byly literární hádankou a záhadou, která nemá ani nikde nic podobného ani nedá se nijak vyložit.

Proto také nechává Drews v platnosti aspoň ty Listy Pavlovy, které pro naše líčení jsou nejdůležitější jakožto projevy náboženských názorů nejvýznamnějšího a nejvlivnějšího zástupce a rozšiřovatele nového, křesťanského náboženství.

Ale Drews tvrdí, že Pavel nepředpokládal žádného dějinného Ježíše, nýbrž cítil pouze nutnost Boha-Vy-

kupitele Krista, kterého zvěstoval, představět obraznosti lidské v obrysech co možná lidských a vykreslit v něm ideálního člověka a zosobnění, ideu lidstva. „Dějinný Ježíš“ byl — prý — po Pavlovi vytvořen na základě nepochopení tohoto Pavlova obrazu nebeské, vykupitelské bytosti v lidské podobě.

Hůře nelze již Pavlovi nerozumět. Je sice pravdou, že v jednotlivostech života Ježíšova nespočívá hlavní zájem Listů Pavlových. A v tom jest pro nás jistá těžkost. Ale tu lze zcela jinak a snáze odstranit než tvrzením Drewsovým, že pro Pavla Ježíš neexistoval ještě jako dějinná osoba. On prostě tohoto Ježíše osobně neznal, on nestál pod dojmem vlastní znalosti jeho života. Východiskem jeho křesťanství bylo pouze přesvědčení, že onen Ježíš, který byl na kříži jako rouhač popraven, vskutku, jak sám o sobě tvrdil a jak jeho bezprostřední učedníci věřili a hájili, je Kristus. Ale proč by byl, jak vypráví Galatským I, 18, když obrátil se k této nové víře, kterou až dosud pronásledoval, odešel přes nebezpečí života s tím spojené na čtrnáct dní do Jerusalema, aby pohovořil si s Petrem a bratrem Páně, Jakubem, když se v první řadě z toho důvodu, že oni toho Ježíše znali a jemu o něm podrobně mohli vyprávěti.

Že o něm více věděl a že při svých missijních kázáních více o něm vykládal, než je v Listech jeho pověděno, to dosvědčují Listy samy. Když píše Korintským o správném slavení Večeře Páně, počíná ustanovení této Večeře slovy (I. Kor. XI, 23): „Já zajiště přijal jsem ode Pána, což i vydal jsem Vám, že Pán Ježíš v tu noc, v kterou zrazen jest, vzal chléb ...“ a tak dále.

A Filipenským staví Ježíše za vzor, když připomíná: „... . ponížil se, poslušný byv až do smrti a to smrti kříže (II, 8). Galatským uvádí na mysl vzpomínku své činnosti mezi nimi (III, 1), jak jim „Ježíš Kristus před očima prve byl vypsán a mezi vámi ukřížován.“ To přece předpokládá dosti podrobnou znalost života Ježíšova u těch, jimž se

takto píše. Několikrát mluví o dvanácti, to jest dvanácti učednicích Ježíšových, o „Jakubovi, bratru Páně“ (I. Korintským XV, 5. 7.; Galatským I, 19; II, 9, 12). Teprve Drews dovedl poznámku „bratr Páně“, ačkoliv vedle něho hned je jmenován i Petr, vyložit v tom smyslu, že prý Jakub byl nejlepší křesťan, Pánu v tom nejpodobnější! Také slov Ježíšových často se Pavel dovolává. Podivným způsobem takových, která ve svých evangeliích nemáme a která týkají se méně důležitých pravd. Ostatně nový důkaz toho, že Sbirka slov Páně v evangeliích sotva může být smyšlena, protože by jich snad v církvi nutně pro podepření vlastní posice byli potřebovali. Užívaný při tom výraz „Slova Páně“ dle Drewsa prý dá se dokázat pro zásady ochranného boha nebo nějaké náboženské společnosti ve starověku vůbec. Doklad toho však žádný nepodal.

Že však Pavlovi jde právě o lidství jeho Krista a to ne ve smyslu ideálu lidství, nýbrž čistého lidského bytí, o tom svědčí mnohá jednotlivá místa a jeho celá myšlenková soustava neméně než jeho obrácení.

Jeho představa o spasení skrze Krista vyžaduje plného lidství Kristova. Hřích musí být strestán na těle jako svém sídle. Proto vykládá Římanům (VIII, 3): „Bůh poslav syna svého v podobnosti těla hřícha a příčinou hřícha, potupil hřích na těle“, totiž na těle od Syna přijatém. A „potupil“ jej na kříži, aby naplnil se starozákonní zákon: „Zlořečený každý, kdož visí na dřevě“ (Galatským III, 13). Jeho krev musila být prolita; neboť krev způsobuje vykoupení, ospravedlnění (Římanům III, 25 násl.; Kolossenským I, 14.). I pod zákon musil být Ježíš postaven, aby mohl vykoupit ty, kdo jsou pod zákonem a jeho kletbou. Tak klade důraz Pavel právě na Ježíšovo vtělení vždy na rozhodujících místech svých výkladů. „Ale když přišla plnost času, poslal Bůh Syna svého, učiněného z ženy, učiněného pod zákonem, aby ty, kteříž pod zákonem byli, vykoupil,“ píše Galatským IV, 4. Ve svém velkém psaní k neznámým mu křesťanům v Římě udává již v oslovení (Řím. I, 3), že evangelium od něho zvěstované jedná „o Synu Božím zplozeném ze

semene Davidova se strany těla.“ Květnatými slovy připomíná Korintským tento Ježíšův vstup mezi lidi jako příklad pro to, aby hojně k peněžní sbírce pro prakřestany konané přispěli. (II. Korintským VIII, 9): „Nebo znáte milost Pána našeho Jezukrista, že pro vás učiněn jest chudý, jsa bohatý, abyste vy jeho chudobou zbohatli“ a ještě malebněji Filipenským jako příklad pokory (II, 5. násl.): „To tedy cíte při sobě, co i při Kristu Ježíši, kterýž jsa v způsobu Božím nepoložil sobě toho za loupež rovný býti Bohu, ale samého sebe zmařil, způsob služebníka přijav, podobný lidem učiněn.“ Jak živě mu tanou před očima lidské okolnosti Ježíšova života, prosvítá i v I. Korintským XV, 4, kdež výslovně připomíná, že Ježíš, když zemřel, byl pohřben. Jak chce proti takovému výroku Drews držet tvrzení: „Celý pozemský život Ježíšův je Pavlovi zcela lhostejným“?

Jestliže však Pavel ve svých Listech tam, kde jde o denní otázky v křesťanské církvi a o důsledky zjevení a vykupitelského díla vtěleného syna Božího pro pozemský život jeho následovníků, na jednotlivosti tohoto pozemského bytí nezachází, pak děje se to proto, že Pavel tohoto Ježíše jako z mrtvých vstalého pokládá za živého a sobě blízce přítomného a že cítí, jak jej naplňuje a vede svým duchem. Ba tak úzce cítí se spojen s tímto svým oslaveným Pánem, že vyznává. „Živť jsem pak již ne já, ale živ jest ve mně Kristus“ (Galatským II, 20), „Kristus život můj“ (Filipenským I, 21.). Ale tento z mrtvých vstalý Kristus není mu nikdo jiný, než onen Ježíš, a jen z toho důvodu má jistotu, že On nyní své dílo dokonává, protože se na zemi jakožto Ježíš objevil, aby je svou smrtí započal. Pavel stává se křesťanem teprve od toho okamžiku, kdy nabude jistoty, že Ježíš od Židů ukřižovaný byl ukřižován neprávem, a on sám že přívržence tohoto ukřižovaného neprávem pronásledoval, když, jak I. Korintským IX, 1. slavně prohlašuje, Pána Jezukrista viděl. A jako od Pavla samého, podobně viděn byl podle jeho slavnosti, ba skoro dokumentární zprávy o zjevování se z mrtvých

vstalého (I. Korintským XV, 1 násl.) „od více než od pěti set bratří spolu, z nichž mnozí ještě živi jsou,“ jak apoštol podotýká. Die toho přece musila tato postava mít zcela určitou, všem známou podobu, podle které zjev ten jako Ježíše bylo lze poznat. To cítí Drews tak silně, že opět uchyluje se tu k záchrannému prostředku, jež v nouzi za vlasy přitahuje, že prý tato zmínka je pozdější vsuvka. A to proto, že o tomto zjevení před velkým množstvím lidí není nikde jinde žádná zpráva zachována, a takovou věc prý nelze zapomenout. Ale pak ještě nejsnadněji něco takového, jestliže až dosud nikdo o tom nic nevěděl, bez odporu vniknout do Listu Pavlova a k tomu na místo tak důležité! My bohoslovci z velké části věříme, že událost ta je dobře dosvědčena ve svatodušní události, vypsané ve Skutcích Apoštolských třeba s tou úchylnou — ostatně pro tehdejší názory nepatrnou, — že na místo oslaveného Pána nastoupil duch, avšak ve spojení s úkazy světelnými, v nichž starší podání ještě se ozývá.

Základní názor Pavlův tedy spočívá naopak zrovna na dějinném Ježíšovi. V Krista, jenž před věky v radě Boží byl ustanoven a v nebi od stvoření světa v Boží podobě trval (bohoslovecky říkáme preexistoval) a v divech doby starozákonní se projevoval, věřil Pavel s většinou svých židovských, zbožných současníků již dávno a po příchodu tohoto Krista na svět žhavě toužil. Teď však má jistotu: ten Kristus přišel již na svět, stal se člověkem, vzal na sebe tělo i krev; Ježíš byl tím Kristem, a jako člověk z masa a krve vykoupil svou smrtí lidstvo z hříchu a smrti: „Bůh toho, jenž hříchu nepoznal, učinil za nás hříchem, abychom měnění byli my spravedlnosti Boží v něm.“

V tomto Ježíši je proto kořen jeho víry v Krista. Proto nejráději říká „Ježíš Kristus“, t. j. jak bychom lépe překládali, „Ježíš Messias“ anebo stejně často „Messias Ježíš“. A jeho představě o Kristu, jenž je přítomen a brzy se má vrátit, dává tento Ježíš konkrétní obsah, podobu. Lehké však to nebylo ani pro

něho uznati tohoto Ježíše za Krista anebo, jak říká jiným, Řekům srozumitelnějším slovem, za Pána. I jemu bylo hořkým a nesnadným probíjet se k tomu. Tak ujišťuje Korintské (I, XII, 3): „Žádný nemůže říci Pán Ježíš, jedině v Duchu svatém“, důkaz to, že věta „Ježíš je Pán“ stala se křesťanským vyznáním.

Jistě případně ličí Skutky Apoštolské stav Pavlovy missijní činnosti slovy: Dokazoval židům v synagoze, že Ježíš je Kristus (XVII, 3). A toto stanovisko zaujímá i následující pokolení; na př. v prvním listě Janově: „Každý, kdož věří, že Ježíš je Kristus, z Boha se narodil“ (V, 1) nebo „Všeliký duch, kterýž vyznává Jezukrista v těle přišlého, z Boha jest“ (IV, 2). Anebo v II. listu k Timotheovi: „Pamatuj, že Ježíš Kristus vstal z mrtvých, z semene Davidova“ (II, 8). První list Petřův také o tom vykládá, že „Kristus trpěl za nás na těle“ (IV, 1), a klade Ho za vzor těm, kdo pro jeho jméno budou musít trpět, slovy: (II, 21): „Kristus trpěl za nás, nám pozůstaviv příklad, abyste následovali slépěji jeho: kterýž hříchu neučinil, aniž jest lešť nalezena v ústech jeho; kterýžto, když mu zlořečili, nezlořečil zase; trpěv, nehrozil. Ale poroučel tomu, kterýž spravedlivě soudí.“ — A obdobně čteme v listu k Židům (XII, 1. 2.): „Skrze trpělivost konejme běh uloženého sobě boje, patřice na vůdce a dokonávatele víry, Ježíše, kterýž místo předložené sobě radosti střípěl kříž, opováživ se hanby.“ Spisovatel připomíná, že tento „Ježíš, aby posvětil lidu svou vlastní krví, vně za branou trpěl“ (XIII, 12) a rozšiřuje jedno z prakřesťanských vyznání, že Ježíš je Kristus, v slavnostní, hymnickou větu: „Ježíš je Kristus včera (t. j. právě ve dnech svého pozemského žití), dnes, tentýž i na věky“ (XIII, 8).

Je nutno tedy tvrzení Drewsovo napřed obrátit, pak bude správným. Pro Pavla, stejně jako pro všechny křesťany, jichž vyznání v Novém Zákoně jsou sebrána, je dějinný Ježíš úhelným bodem, anebo jak kterýsi z nich dí (I. Petrova II, 7), úhelným kamenem celého jejich stanoviska.

A právě ta okolnost, že nikdy nemusili se pouštět do jednotlivostí jeho pozemského života, i když svou víru byli nuceni obhajovat, dokazuje, že nikdy větší nim nebylo popíráno, že Ježíš žil, nýbrž pouze, že ten jejich Ježíš není Kristem. A přece pro odpůrce nové víry, kdyby měl Drews pravdu, byla věc náramně jednoduchou. Mohli jim pouze na základě listin dokázat, což by nebylo bývalo tuze těžkým, zvláště za času Pavlova a k tomu pro jeho nejuhlavnější nepřátele, Jeruzalemské Židy, že tenhle Ježíš vůbec nikdy nežil, a že tedy jejich víra v Krista je ze vzduchu nalapána. Je nutno stále mít před očima, že pravověrní Židé vesměs ode dávna věřili v Krista i v jeho příchod na svět. A rozpor nespočíval v tom, je-li nějaký Kristus, v tom byli všichni za jedno; nýbrž zdá tento křtěný Kristus teď vskutku již se své výše sestoupil a objevil se mezi lidstvem. A nebylo nikterak samozřejmým očekávání, že musí se objevit jako skutečný člověk. Spíše snilo se o něm jako o nebeském zjevu, přicházejícím v oblacích nebeských na bílém oři nebo na něčem podobném a provázeném od rytířstva nebeského. Tvrzení křesťanů lišilo se však od těchto židovských snů budoucnosti právě tím, že věřili, že v Ježíši, jenž vystupoval mezi Židy v nejprostším lidství a dokonce na dřevě hanby bídně byl pověšen, právě včera objevil se tento Kristus.

A tak celé prakřesťanstvo je jednomyslný svědek pro dějinnost Ježíšovu.

4. „Předkřesťanský“ Ježíš.

Tomu, kdo shora uvedenou řadu svědků nepovažuje za dostatečný důkaz dějinnosti Ježíšovy, náleží vysvětlit, jak a odkud dostal se tedy ten vybásněný obraz Ježíšův do počátků křesťanského, náboženského hnutí, a jak mohlo dojít od této básnické myšlenky k přesvědčení všeobecnému a nepopíratelnému, že tento Ježíš žil v Palestině ve zcela určité a nedávné době a že založil křesťanství. Východisko Drewsovo: Pavel citil nutnost Boha-Vykupitele Krista postavit

před obrazotvornost v lidské podobě a přetvořit jej v ideální obraz lidstva, je odmítnuto důkazy provedenými v předešlém oddíle. Pavel nemaloval docela žádný ideální obraz člověka, ba on ani neuznával za potřebné vidět a ukazovat na svém Kristu především lidské tvary; před jeho duševním zrakem v jeho duši žije daleko více, jak i Drews v úmyslu, aby tím vyškrtl dějinného Krista z myšlenkového světa Pavlova, případně a důrazně uvádí, Duch-Kristus. Ale tento Duch-Kristus má jméno Ježíš, to jest: Pavel ví, že se zjevil v Ježíšovi. Ale, a to působí zmatek, přece nestojí tento Ježíš, nýbrž onen Kristus ve středu jeho zájmu.

Jméno Ježíš je kámen, jenž leží v cestě, po které nás hodlá vést Drews. Ale Drews ví, jak ho odvalit. „Ježíš bylo u četných židovských sekt pouze jiné jméno pro Messiáše.“ „Od počátku trvá v Židovstvu vedle kněžského a úředního jednobožství víra v jiné bohy, která, zdá se, udržovala se hlavně v tajných sektách.“ Je to poctivé od Drewse, že aspoň říká „zdá se“. Neboť ve skutečnosti nevíme nic, naprosto nic o této víře v jiné bohy u tajných sekt židovských. Víme sice o víře v anjely, také i o víře, že neviditelný, od světa oddělený, jediný Bůh jistým způsobem se může zjevit a že přítomnost jeho dle určitých známek dá se poznati; o víře v jeho hlas, jeho svatozáři, jeho ducha, jeho rozum, a také o víře v prostředkující bytosti, které propast mezi vyššími bytostmi a lidmi překleňují a vnášejí do strnulosti a ticha jejich přísné, jednobožské víry trochu života a pohybu. Ano, ony způsoby zjevování se nepochopitelného Boha, dlícího mimo všechny světy, zhušťují se při plastickém myšlení na Východě, kde pojmy berou se za skutečnosti, samy v ony prostředníky. Jsou odleskem, otiskem obrazu, synem Božím. Ale nikdy nejsou Bohem. Mají v sobě božství, protože Boha představují, ale nikoliv proto, že by byli vedle Boha bohy. O víře v jiné bohy nedá se vůbec v Židovstvu mluvit.

Ale Drews ví ještě více. „Do kruhu těchto představ spadá také víra v druhého boha nebo poloboha Je-

žíše, jenž patrně náleží do velmi dávné předkřesťanské minulosti.“ Důkaz, že tomu „patrně“ tak jest, marně byste ovšem u Drewse hledali. Uvádí pouze toto:

Angličan Robertson, ne ten slavný, pokoušel se dokázat, že Jozue, nám všem dobře známý nástupce Mojžíšův a podmanitel země judské, byl vlastně starý efraimský bůh slunce. A kdybychom i tuto domněnku, která daleko ještě není dokázána, připustili za správnou, pak nemáme ani nejmenší stopy o tom, že by Jozue, když i by byl onen bůh slunce v nejstarších dějinách izraelských zaujímal postavení jako nástupce Mojžíšův, jako vojevůdce svého lidu a podmanitel země, někde a někdy, tím méně ovšem v době, kdy se křesťanství tvořilo, mezi Židy ještě jako bůh byl předmětem víry. Místo, aby tohle Drews dokázal, řekne „pravděpodobně“. Dle jeho výkladu musila by však víra v nějakého „Ježíše-boha“ (místo Jozue, což ovšem je slovo téhož kmene, pouze lehce obměněné) v oné době být velice rozšířena a tudíž nám také známa.

Ale Drews ví přece něco o tajných sektách. Uvádí napřed Jessejské. Žel, o těch nevíme nic. Jejich jméno může pocházet pouze od Jesse, otce Davidova. S Ježíšem není tedy v žádné souvislosti. Možná, že to byla sekta věřící v Messiáše, která Messiáše jako syna Davidova, tedy z kmene Jesse nebo Isai sr. I. Samuelova XVI, 1; Říman. XV, 12) očekávala.

Mimo to jmenuje, především v Egyptě zdomácnělé bratrstvo terapeutů. Na rozdíl od Jessejských dochovaly se nám o nich zprávy dosti podrobné. Byli to poustevníci, kteří zřizovali si své poustevny nedaleko od sebe, zkoumáním písem vyplňovali svou denní práci a v určité dny scházivali se k posvátným hodům a nočním slavnostem. Že by však se zabývali messiánskými nadějemi svého národa nebo dokonce očekávali budoucího krále anebo, jak Drews statečně tvrdí, uctívali kultického boha Ježíše a snad v něm i Messiáše spatřovali, buď již přítomného nebo až v budoucnosti očekávaného, to vše nechává Drews nedokázáno; však o tom všem není ani zmíněčky ve Filonově podrobném

Jesse a Spiran
David - milo

Ježíš Kristus?
(místo ve Filon
podrobně)

ličení jejich života a myšlení. A mini-li dokonce Drews, že jejich jméno therapeutes znamená lékař, Spasitel a že je to řecký překlad slova Ježíš, pak určitě víme, že chtěli jim označit „ctitele boží“, což tedy se slovním významem jména Ježíš není v žádné spojitosti.

Od jiné ve II. křesťanském století známé křesťansko-gnostické sekty, jež slula Naassenové, dochoval se nám hymnus, jenž líčí, jak v nebeském světě prosí Ježíš svého Otce, aby ho poslal k lidským dušem zbloudilým v temnotách, aby jim mohl přinésti vysvobození. Že by tito Naassenové byli předkřesťanského původu, nedá se ničím dokázat, ač to samo o sobě není nemyšlitelné. Ale že by onen hymnus pocházel z doby předkřesťanské, jest docela vymyšleno. Je uváděn od kteréhosi z jejich křesťanských odpůrců, že v té době t. j. právě v II. století je mezi nimi běžný.

Konečně musejí sloužit i Nazarenští, jejichž jméno také je ověřeno teprve v době křesťanské, a to pro přísné židovské křesťany, za hlavní svědky pro předkřesťanského Ježíše, tím že jsou uváděni v souvislosti s Nazarejskými a snad i Nasirejskými. Avšak tu již očitáme se v končinách zcela zatemněných mnohým nedorozuměním a záměnou stejně znějících jmen, které snad nikdy nebudou vyjasněny. Drews zde opět bere pouhé pokusy mnohých učenců o výklad za dokázané pravdy: vykládá, že Nazaret je název povstálý ze jména Nazaren nebo Nazorejský a že ve skutečnosti města toho jména nikdy nestávalo. Ale domněnka ta pohybuje se v povážlivém kruhu. Až dosud mělo se za to, že Nazaren pochází od Nazaretu, nebo jak jméno to také je dochováno, od Nazary, z něhož slovo to snáze se mohlo utvořit. Dnes máme si to myslit obráceně a Nazarejský pochází prý jako zkomolenina ze slova Nasirejský, jehož původ známe, nebo Nazorejský, jehož vznik prý aspoň snadno lze vyložit. A Ježíš prý byl buď Nasirejský anebo byl zván Nazorejský. Ale jak nastalo tedy zkomolení těchto obou možných původních slov, když nebylo Nazaretu? A jak připadlo se na to, aby se navazovalo něco na tohle zkomolené

jméno a později pak, by se zase k vůli vysvětlení té zkomoleniny tvrdilo, že smyšlený Ježíš pochází ze smyšleného města, čímž by se byla přece od sama počátku zatížila jeho existence tak velkou nepravděpodobností? A jak se smyšlenka taková mohla tak brzy v podání uchytit? Ci uctivali již Nasirejské kultického boha Ježíše, byli snad Nasirejské od lidu zvaní Nazarejskými a podle nich pak jejich kultický bůh označován Ježíšem Nazarejským a již tehda vybájeno město z pohádky Nazaret jako sídlo tohoto kultického boha? A nebylo starým křesťanům možno zjistit, stojí-li Nazaret? A jak klesne pak najednou kultický bůh Nazaretu až na tesaře z Nazaretu? A proč se jmenuje přes to vše Kafarnaum „jeho městem“ a nikoliv Nazaret? A jak a kdy dojde k dodatečnému založení skutečného města tohoto jména, a to ve zcela odlehle krajíně? A proč bydlí v tom městě, založeném přece v zájmu báje o Kristovi, pouze Židé, jak křesťanský spisovatel IV. století Epifanius ke svému zděšení na místě shledal? Koliik otázek, tolik nemožností!

O existenci nějakého heroa židovských sekt jménem Ježíš není nám tedy dochován ani nejmenší hodnověrný doklad. Ale Drews přece podává ještě jeden důkaz o tom, jak bylo rozšířeno uctívání tohoto úplně tajemného boha sekt. Je prý to rychlé šíření nové církve, věřící v Ježíše-Messiáše. Tuto domnělou hádanku lze dle jeho mínění vyložit bez obtíží pouze z velké rozšířenosti předkřesťanského kultu Ježíšova mezi Židy v římské říši. Ale dějiny o důkazy opřené umožňují nám mnohem snazší výklad nežli tato jen k tomu cíli vymyšlená domněnka. V oněch dnech žili Židé všude, jak již shora jsme uvedli, v napjatém očekávání, že zaslíbený vysvoboditel a zakladatel království božího konečně se zjeví. I pohanským světem ozývaly se nádeje a touhy v onom čase všeobecného „soumraku bohů“ a nejhlubší vnitřní nespokojenosti. V každém novém císaři viděli ho konečně přicházet. Nespokojenci s římskými poměry obraceli se v zástupech do židovských synagog, které byly skoro v každém městě, přitahování stejně čistě duchovní věrou v Boha, vážnou

bohoslužbou, podivuhodnými starými zkazkami, tak hlubokého smyslu: jako prorockými spisy a věrou v Mesiáše. I nebylo divu, že poselství „Spasitel se objevil“, zvláště když se jim obraz Ježíšův maloval a jeho smrt na kříži vykládala se vztahem na všelijaké staré mythy o umírajících bozích a na široce rozšířené představy o smírné moci krve a na tajuplné výroky Starého Zákonu, nacházelo rychle a všude věřících lidí. —

Nelze-li tedy držet tvrzení, že Ježíš byl bohem židovských sekt, jinak je tomu při druhém pramenu, kterého Drews užil k výkladu o vzniku „mythu o Kristovi“. Jest všeobecně známo, že představy o umírajících bozích, kteří svou smrtí přinášejí spasení a zase vstávají z mrtvých, nacházejí se ve mnohých náboženstvích. Představa ta je z nejhlubších náboženských myšlenek předkřesťanského světa; má vztah ke zjevům na slunci i na měsíci: k jich vycházení i zapadání, ke stoupání i klesání jejich drah, k úplňku i novměsíci, stejně jako k přírodním zjevům v různých ročních dobách; a je dále rozvedena pozorováním zákonů lidské společnosti, podle kterých druh za druhu a zvláště hrdinové za ostatní musejí se obětovat. Ovšem Drewsův názor, že báje o Kristu je kombinace židovského, sektářského spasitele Ježíše a pohanského sama sebe obětujícího boha-spasitele, je neodůvodněný, ježto, jak jsme viděli, není znám žádný vykupitel Ježíš u sekt židovských. A stejně odporuje celá prakřesťanská literatura možnosti, že křesťanská víra ve spasitelnou moc Ježíšovy smrti na kříži jest pouhou obměnou oné pohanské myšlenky o bohu sama sebe obětujícím. A opět hlavně proto ne, že právě Ježíš na kříži — aspoň od starého křesťanstva — nebyl považován za boha. Pavel patrně i v tomto ohledu byl tvůrcem. Ale zrovna podstatná věc u něho chybí, totiž představa boha-vykupitele; naopak spíše, jak shora ukázáno, podle celého Pavlova myšlenkového okruhu je to právě „člověk“ Ježíš, pokud se člověkem stal, jenž vykoupení dokonat, nikoli však bůh, jenž jako bůh umírá. Tato přeměna musila by se teprve vysvětlit. Bůh poslal Ježíše a Ježíše dal v obět, to jest jeho představa. A ve všech

prakřesťanských výkladech je tomu stejně tak. Výchoiskem není nikde bůh, jenž se v obět dává, nýbrž člověk Ježíš, kterého jeho přívrženci pokládali za Krista, a jenž proti všemu, co se očekávalo od takového Krista, na kříž byl přibit, tak že věřící v něho ocitali se v nebezpečí pochybovat o správnosti své víry, že by on byl Kristus. Vážně jedná se o to, aby se jim hádanka ukřižovaného Krista, „Židům zajisté pohoršení a Řekům bláznovství“, jak Pavel ze svých missijních zkušeností ví (I. Korintským I, 23) rozluštila, aby pochopili toto podivné uložení rady Boží. Nebot za div musejí to mít, nechtějí-li upadnout v pochybování o Kristu. A kdyby naopak bájeslovné myšlenky byly bývaly pramenem celého Kristova dramatu, odkud vyšel popud? Byly-li známy těm, kdo si je zdramatisovali, znajíce báji o Kristu, k čemu pak ty různé pokusy novozákonních spisovatelů vyložit, proč smrt ta byla nutnou, a jak pak mohla spasitelně působit? A proč pak nepřibírá na pomoc Pavel nějaké bájeslovné představy, nýbrž poukazuje na Písmo: „Umřel za naše hříchy, ježto psána jest (I. Korint. XV, 3). K čemu pak to nápadné shledávání různých období a příčinných souvislostí k rozluštění této hádanky, představy o prostřednictví, myšlenek tvořících podklad obětní soustavy, souvislosti hříchu a smrti, požadovků božské spravedlnosti, když zatím ony mythologické myšlenky ani v nejmenším nikde tu nezaznívají? Že by tam, kde tyto myšlenky byly živé, zbožňovatelé takového sebe obětujícího boha, ať už to byl Adonis nebo Mithras anebo kdokoliv, byli se namáhali prastarou tu mythologickou ideu si vyložit, není nikde dokázáno a bylo by psychologicky zcela nevysvětlitelné. Bájím se věří, ony mluví samy za sebe. Fakta se vykládají, protože s počátku nejsou pochopitelná.

K tomu přistupuje ještě další důvod. Kdyby představa o bohu sebe obětujícím byla pramenem pro „báji o Kristovi“, proč vypravují ti, kdo věří v ten mythus, že tento Ježíš právě nyní, v jejich vlastní době byl obětován. Báje kladou se přece vždy do daleké, šeré minulosti a nikdy ne do přítomnosti. Byla by se musila

dát do oběhu stará pověst, jako by právě byla ob-
jevena. Nesměla by bývala počínat slovy: „I stalo se
v těch dnech, vyšlo poručení od císaře Augusta, aby
byl popsán celý svět. To popsání stalo se nejprve,
když vládařem syrským byl Cyrenius“ (Lukáš II, 1, 2).
A nebyli by směli pokračovat: „Léta pak 15. císař-
ství Tiberia císaře, když Pontský Pilát spravoval Judstvo
a Herodes byl čtvrtákem v Galilei, Filip pak bratr jeho
byl čtvrtákem Iturejské atd.“ (Luk. III, 1). Nebo: „Když
se pak narodil Ježíš v Betlémě Judově za časů Hero-
desa krále“ (Matouš II, 1). To byly však doby, kterých
žili ještě pamětníci a které prakřesfanům ležely ještě
v mnohem jasnějším světle nežli nám, nejsme-li právě
odborní znalci. Tehdá stála vzdělanost na svém vrcholu,
a také Palestina byla v jejím světelném kruhu. V tako-
vých časech netvoří se mythy. Znamená neuvěřitelně
nehistoricky myslet, když se Drews ptá na př.: „Proč
by se nemohlo to, co se stalo s nějakým Mojžíšem
(miní totiž smyšlení této postavy, což je dosud ostatně
velmi sporná domněnka), stát i s Ježíšem?“ Zapomíná,
že Mojžíš žil mnoho, mnoho set let před do-
bou, ve které se o něm dle pramenů počalo vypra-
vovat: v nejprvnějších, šerých počátcích dějin národa
izraelského; Ježíš naproti tomu v době, kdy denní udá-
losti odehrávaly se před zraky milionů školených a
vzdělaných lidí, v literární době prvního řádu. Ano,
Drews má dokonce odvahu poukazovat na pověsti
o Tellovi jako na období pro svou báji o Kristu. Za-
pomíná ovšem zase, že teprve Schiller velmi chudou po-
věst, omezující se na jedinou událost ze šeré dávno-
věkosti přebásnil v obraz životní srovnatelný sice, co
se konkrétní plnosti barev a postav týče, s vypravo-
váním evangelií o Ježíšovi; ale samozřejmý rozdíl spo-
čívá v tom, že ji náhle z „kdysi“ nepřeložil do „dnes“.

Drews vypráví nám pak sám, že v náboženských
soustavách, jejichž střed tvořil mythus o bohu-vykupiteli
sebe obětujícím, při bohoslužbách obětovali buďto
loutku nebo živého zločince. Zločince ovšem pouze
ve starých dobách hrubých mravů. Jak však přijde
k tomu sekta, ve které prý byl pěstován tajemný kult

Ježíšův, aby pojednou při svých bohoslužebných slav-
nostech svého boha Ježíše neobětovala již pouze
obrazně, nýbrž aby si představovala, že byl sám, tě-
lesně, s tělem i krví, před celým světem od židovských
a římských úřadů přítomné doby popraven? A proč,
když ne zvolila si k tomu žádnou loutku, nepodává
aspoň zprávu, jež by odpovídala takovým hrubým
bohoslužebným způsobům, že na místě boha popraven
byl zločinec?

Samé nemožnosti, kterých mytholog ani nevidí.

Největší nemožností však je sám obraz života Je-
žíšova, který byl nám nakreslen, třebaš přes to Drews
s nápadnou lehkostí se přenáší. „Byl-li bůh Ježíš od
Pavla za člověka v ideji prohlášen, pak nemohlo již
působit těžkostí obraz Ježíšův domalovat.“ „Bylo jen
třeba mythus přeměnit v životopis, a látka evangelií
byla v podstatě hotova.“ „Evangelia neobsahují nic,
co by tímto způsobem nebylo mohlo povstati.“ „Je
to tak jednoduché, a všechny obtíže rázem mizejí, my-
slíme-li si Ježíše jako zlidštěného boha; jde tu pouze
o krystalisaci látky kolem bohoslužebné bytosti „Je-
žíš“ na místě dějinného Krista.“ Jestliže však tato
kultická bytost, jak jsme dokázali, je pouhá vidina?
Pro krystalisaci je třeba pevných jader. „Prameny
jsou tak upraveny, že skutečný dějepisec, jenž k nim
nepřistupuje již s přesvědčením a úmyslem najít v nich
dějinného Ježíše, ani na okamžik nemůže být v ne-
jistotě, že tu jde o náboženskou báseň, o báji
zahalenou do historického hávu, která se zásadně ne-
líší v ničem od ostatních podobných bájí nebo po-
věstí — vzpomeňme si jen na pověst o Tellovi!“

I když některá vypravování našich evangelií by při-
pouštěla takový výklad, Galilea jistě nemá co činit
s bájí o vykupiteli a Kafarnaum již docela nic. A proč
musilo se přeložit sebeobětování boha právě do Jeru-
salema a obrátit v justiční vraždu, kterou židovský
fanatismus, o němž víme, že v oné době prováděl
i jiné hanebné činy, na základě trestního řízení vy-
nutil? Jak vyloží mythická látka (která, jak Drews

připouští, je zdomácnělou v několika rysech Ježíšovi podobné osobnosti v Syrii v okolí světového města Antiochie), že to byli farizeové, zákonníci a velekněží v Jerusalemě, kteří přivedli na kříž boha, jenž se objevil v Galilei? A proč se vzpíral tento sebeobětující se bůh tak, že v Getsemane zápasil se svým Bohem a na kříži volal v zoufalství: „Můj Bože, můj Bože, proč jsi mne opustil?“

A dále zpět. Proč přibásnili tomuto bohu-vykupiteli bratry a sestry (Marek VI, 3), proč o něm minili, že může uzdravovat jen tam, kde tomu lidská nevěra nepřekáží (Marek VI, 5); proč vymyslili, že jeho vlastní matka ho považovala za duševně chorého (Marek III, 21)? Proč občasně cítí se unaven a prchá v samotu, aby rozmlouval se svým Bohem (Marek I, 33; VI, 46)? Proč pláče na hrobě svého přítele (Jan XI, 33)? Proč má všechny ty čistě lidské rysy, o nichž shora je řeč (str. 17)? Proč dávají evangelia tomuto bohu prohlašovat: „Nikdo není dobrý, jedině Bůh“ (Marek X, 18)? Anebo že jemu nepřísluší udělovat učedníkům místa po pravici nebo levici své, až ocitne se v slávě? (Marek X, 40). Nebo že ani on nezná dne a hodiny přicházejícího oslavení, nýbrž jedině Otec (Marek XIII, 32)? A proč vůbec ty mnohé galilejské události, které ani kultického boha nekreslí ani k sebeobětování nějakého boha žádný ani nejvzdálenější vztah nemají; které naopak mají tak čistě lidský průběh, na př. hovory o postech a zařízeních sabbatních nebo styk Ježíšův s hříšníky a jeho úsudek o nich (Marek II, 18—22; 23—28; 13—17; Lukáš VII, 36—50) anebo podrobné líčení a ocenění Jana Křtitele tímto bohem-vykupitelem (Lukáš VII, 18—35) anebo dokonce poznámky, jako výpočet žen za Kristem jdoucích (Lukáš VIII, 1—3), leda že by se mělo dvanáct učedníků pro číslo „dvanáct“ uvádět v souvislost s mythy o hvězdách nebo něčím podobným, při čemž ovšem seznam jmen těch dvanácti vždy zůstane otázkou nerozřešenou. Ze bylo užito od Ježíše samotného nebo po něm od jeho přívrženců i představ, výrazů, obrazů, symbolických úkonů, snad i velikého stáří a snad

i dříve užívaných od jiných náboženských společností; že za jistých okolností vnikaly takové rysy i do vzpomínek na život Ježíšův, lze si snadno představit; a bývá o tom často uvažováno, a mnozí badatelé ve větší nebo menší míře to i přijímají za správné. Ale i kdyby tomu tak bylo, a dokonce i v tom rozsahu, jak snaží se Drews dokázat, pak je to při nejmenším nerozvážené ukvapení soudit z toho na nedějinnost celé postavy Ježíšovy a prostě zapomínat, že i kdyby to vše se odečtlo, přece v podání našem o Ježíšovi zbývá nerozřešitelný zbytek, který všemu podobnému odvození vzdoruje. A právě v něm má Ježíš ony nevymyslitelné rysy, které prokazují jeho postavu jako historickou.

Přehlížet tyhle rysy jsou nedovolené skoky objevitelské radosti, které se nám dostává dnes při umožněném probádání starých, mimokřesťanských, náboženských způsobů a nauk. Jestliže obrazů beránka nebo holuba nebo révy nebo pastýře užívalo se nábožensky i v jiných kultech, proč pro všechno na světě nemohl jich užít i Ježíš? Což musí být v každém výrazu, každém obraze, kterého užil, naprostě původním? Proč pak byl by měl říkat jenom to, čeho tu nikdy nebylo? Ty staré, jeho posluchačům známé obrazy — proč by nebyl měl i jich užívat, jako užíval řeči, kterou mluvilo jeho okolí a které rozumělo? A což nemohli opravdu dva lidé v Indii a Palestině zcela neodvisle od sebe připadnout na to obrazně užítí představy holuba nebo pastýře? Pocházejí snad také „pastýřské selanky“ našich básníků z pastýřských obrazů Starého a Nového Zákona? A jestliže již dříve tu a tam hlubší lidé do zvyků při jídle nebo i do potravin samých, jako do chleba a vína, vkládali hlubší smysl, jakmile jisté city byly pro to vzbuzeny, proč by byl nemohl Ježíš učinit podobně? A jestliže hluboká pravdivost prostřednické lásky, obětní moci dobrovolné smrti a nejsmělejší a nejhlubší myšlenka, že sám bůh sebe obětuje, již dříve byly vysloveny a se zhustily v báje, proč musí být báji život, v němž se tato pravda jednou uskuteční? A jest-

líže tvar kříže ve všelijakých symbolických kresbách a představách se skoro všude nachází — a co bylo bližšího než, aby se v obrazci dvou křížujících se čar nebo dřivek viděly projádrěny všelijaké hluboké pravdy — proč musí být nějaká poprava na kříži vybásněna z těch symbolů pouze proto, že se tvrdilo, že mnozí zažili v ní hlubší, náboženský dojem. Což lze vyškřknout z toho důvodu trest na kříži z dějin a odkázat ho do říše básnické, snad mezi zločinecké romány staré doby? To by bylo teprve důsledné. Drewsem uváděné období z ostatních náboženství nekryjí se ostatně s událostí vypravovanou v evangelích.

Ani obraz ani loutka nebyla pověšena na zkřížených trámčích, ani zločinec to nebyl na kůl přivázan. Nýbrž Nevinný byl ve vši formě k smrti na kříži odsouzen a na kříž přibit. Zda ten „kříž“ byl pouhý kůl či kůl s přičkou, zda také ta druhá představa je pozdější a zda při tom spolupůsobily staré symbolismy, to všecko je zcela bezvýznamným pro dějinnost ukřížování Ježíšova, jež Pavlem je tak jistě dosvědčeno, jak jen nějaká dějinná událost dosvědčena býti může. Neboť Pavel mluví o ní bez nárazek na nějaký symbolický význam „kříže“, beze vši hříčky myšlenkové, nápadně prostým způsobem a tak věčně, jak jen se dá myslit, jako ve slovech již uvedených: „Poslušný byl až do smrti, a to smrti kříže“ (Filipenským II, 8). „Vykoupil nás Kristus ze zlořečenství zákona, učiněn byv pro nás zlořečenstvím; nebo psáno jest: „Zlořečený každý, kdo visí na dřevě.“ (Galatským III, 13).

Konečně odporuji evangelia jako literární díla možností, že by obraz života Ježíšova v nich líčený byl povstal z nějaké báje. Kdo je čte nepředpojatě, vidí jasně, že nechtějí dokazovat, jak se bůh-vykupitel stal člověkem, nýbrž člověk přes to, že všecko na něm bylo lidské, přes všechnen neúspěch, přes úplný nedostatek všech rysů a známek božské vznešenosti, přes svou hanyplnou, i nejbližší učedníky překvapující smrt na kříži, je přece jen od proroků předpovídaný, lidem ždaný

Messiáš, ne bůh-vykupitel, ale právě Messiáš, který teprve, když na kříži zemřel, byl na pravici boží povýšen a teď svůj úkol pro lidstvo dokončil. Tato poslední myšlenka je zvláště silný důvod proti Drewsovi. Staří křesťané neviděli ve smrti Ježíšově, jak to ctitelé bohů sebe obětujících činili, dílo dokonané, nýbrž započaté, umožněné. Nejdůležitější věc měla teprve přijíti, a to ne obětí, nýbrž až on sám oslavený lidstvo svou moci a svým duchem přivede k oslavení. Tato ústřední myšlenka křesťanské víry nemá v žádné báji o umírajícím bohu obdobu. Tam sice bůh opět ožije, ale jen, aby zase umřel; ne však proto, aby své dílo dokonal. A tuto ideu křesťanství vlastní lze pochopit jen jako dále trvající vliv mocného dojmu, který osoba Ježíšova udělala, který se zdvojnásobil způsobem, jak trpěl i umíral, dojmu, který konečně vzrostl k neobmezené moci, kterou svoje učedníky nade vše konečně povznášel, když On sám, Mistr, vši konečností byl zbaven a jako oslavený duch na ně působil.

Zajisté, idea o Kristu, t. j. naděje na spasitele světa, jež Bůh má poslat, a ideální obraz tohoto vytouženého vykupitele byly již dávno hotovy a propracovány různými směry; a víra, že v Ježíšovi tento kýžený spasitel se objevil, snad měla vliv na představy o Ježíšovi, jak tanuly ve vzpomínkách. Ale tento Kristus Ježíš, jenž nyní žil ve víře prvních křesťanů, nebyl již oním rozplývaným, do fantastičnosti stupňovaným Kristovým obrazem budoucnosti, jakým Židé se byli opájeli, nýbrž byl to přesně vyhraněný, životaplný obraz lidského života, měl rysy dějinného Ježíše. Byl přeložen z budoucnosti, do které byl až dosud zatlačován, do minulosti a přítomnosti, a to do minulosti od nich samých prožité. A tato zkušenost byla skálou, na které oni sami, vzdorující všem vlnám posměchu, nenávisti a pronásledování, se cítili bezpečnými. Drewsův názor, že jde o kombinaci židovského, bohoslubného hrdiny Ježíše z dávné minulosti a pohanského, sebe obětujícího boha-vykupitele z mythických výšin, nerozlištuje vůbec tuto proměnu postavy budoucnosti v osobnost přítomnosti. Oni musili něco prožít, co

jejich celý směr úplně obrátilo, co z nich toužících po věcech budoucích učinilo hrdiny přítomnosti. Celý vznik křesťanství byl by psychologickou i dějinnou hádankou, přes všechnu podobnost mythů a kultů a ideí s tím neb oním rysem v něm obsaženým, jakmile škrtneme dějinnost osoby Ježíšovy.

Na konec ještě jednu námitku. Říká se, mravní ideály, které se v Ježíšovi vtělily, nejsou nové. A také vše, co se mu připisuje z náboženských a mravních nauk, bylo prý před ním někde a někdy zcela podobně vysloveno. A kdybychom to i připustili, obraz Ježíšův zůstává jedinečným tím, že všechny ty ideály vtělily se tu v sebe uzavřený, plný lidský život a že při tom vše, co je těmto ideálům cizí, z čehož něco při hlasatelích brzo toho, brzo onoho ideálu stále je přimíseno k ostatnímu, zde u něho chybí; a konečně, že nevystupuje tu pouze učitel těchto ideálů, nýbrž někdo, kdo ty ideály sám žije, někdo, kdo žije jenom je a není při tom ani náboženský filosof ani zákonník, ani zástupce starých, posvátných zřízení bohoslužebných. Jest třeba všimati si i toho, co Ježíš nehlásá, co vyloučil, stejně jako toho, co on sám a to naproti všem drží. Právě ten jeho výběr tak podivuhodně jistý je vlastním tomuto Ježíšovi. Jistě, že na př. i jiní před ním žádali všeobecnou lásku k lidem, Řekové i šlechtetní rabínové, ale žádný nenašel spojení: „Milovati budeš Boha nade všechno a bližního svého jako sebe samého“ a nikdo tu výlučnou poznámku: „Na těch (dvou) přikázáních všecken zákon záleží i proroci“ (Matouš XXII, 37—40). A ať si třeba všechny prosby z Otčenáše tu i tam ojedinele ve zcela podobné formulaci byly vysloveny, toto vymezení modlitebních myšlenek čisté zbožnosti je jedinečné. Ať si zbožní lidé tu i tam pokládali Boha za otce a sebe za dítky Boží, přece znát v Bohu otce a v sobě jeho dítko a tím zvednout se nad svět k plné svobodě, a při tom přece zase se pro ten celý svět zasadit a obětovat: ten ideál došel uskutečnění pouze v osobě Ježíšově. A tak kdyby se dokázaly obdoby pro všechny jednotlivosti, celek přece zůstává jedinečným a nevybájitelným. A při tom se

Drews ani nepokusil vyložit, proč tedy vůbec a pod jakými vlivy onen Ježíš-heros staré pověsti anebo ten bájeslovný bůh-vykupitel byl pozměněn těmito křesťany v takový náboženskomravní ideál lidstva. Ale nehledě ani k tomu: Jak lze vůbec pochopit, že — a to v národě, který ve svém písemnictví neukázal k tomu až dosud žádné vlohy — z mlhavých obrysů a bezbarvitosti oněch bájeslovných bytostí povstal tak ostrý vyhraněný a životný obraz, kreslený tak prostými, přesnými čarami, takorča v samých mžikových črtách, které se pak přece v podstatě spolu kryjí a mají jistotu přímo klassickou? A to je, co ten psychologický a literární div činí ještě podivuhodnějším, přes to že spojili jej co nejužěji se silně fantastickým obrazem svého očekávaného Messiáše.

Závěr.

Jsme u konce. Výsledek této celé prosté úvahy ve všech oddílech je, že dějinnost Ježíšova je opravdu pevně zakotvena v dějinách. Až zcela blízko k letům, ve která klade se život Ježíšův, sahají dostatečující, mimokřesťanská svědectví, záležející z toho, co na počátku padesátých let doneslo se k sluchu císaři Klaudiovi a počátkem let šedesátých císaři Neronovi. Apoštol Pavel stojí s celou věrou svou na skutečnosti ukřižovaného Ježíše. Původ zpráv, zpracovaných v našich evangeliích, byl by hádankou nerozřešitelnou, kdyby jim neměly být podkladem dané skutečné události dějinné. Naopak spočívá domněnka, že obraz Ježíšův je zhuštěná báje o Kristu, na základech nezdůvodněných a je tak přeplněna nepravděpodobnostmi a možnostmi, vnitřními i zevními, že je třeba k tomu veliké lehkověrnosti, která si nevšímá kritiky, aby bylo lze ji hájit.

Naproti tomu tento náš výklad zajisté objasnil, že tvrzení, že Ježíš žil a že obrysy jeho života a řada charakteristických rysů jeho obrazu jsou nám spolehlivě dochovány, není jen článkem víry, od které lze se dát dispensovat, nýbrž zajištěný výsledek dějinného ba-

dání, které skutečně vyčerpává přebohatý materiál důkladně a bez předsudku.

Umýslně provedli jsme výklad s vyloučením každého hodnocení; pouze prameny samy měly dostat se k slovu. Dějinné skutečnosti měly se probírat. A ty nutno stanovit pouze methodou dějepisnou.

Jiná otázka je, jak se kdo osobně staví k těmto dějinným faktům, jak si je hodnotí a jakého vlivu jim kdo na vlastní myšlení i žití popřává. Tu má víra slovo. Tu může pouze ona rozhodnout, protože jen ona může síly v nich utajené uchopiti a zkusiti. Jen jí stává se Ježíš dějin vlastní životní zkušeností, zjevením. Ale od toho zcela neodvisle stojí na pevné půdě dějin skutečnost:

Ježíš žil.

OBSAH.

	Strana
Úvod	5
1. Mimokřesťanská svědectví	8
2. Křesťanská evangelia	12
3. Pavel jako svědek života Ježíšova	24
4. „Předkřesťanský Ježíš“	31
Závěr	45

REV15

ÚK PrF MU Brno

3129S03551

ÚK PrF MU Brno
Ústav pro výzkum a vývoj
Brno, Dominikánská